

ЗА ПРЕСТОЈОТ НА КИРИЛ И МЕТОДИЈ ВО МАЛОАЗИСКАТА ПЛАНИНА ОЛИМП

Планината Олимп во која браќата Кирил и Методиј поминале повеќе години од својот живот се простира во северозападниот дел на Мала Азија. По името на планината целата околна област била наречена Олимп. Во подножието на планината Олимп се наоѓал стариот град Пруса (Прусиада), денешниот град Брус¹.

Областа Олимп уште во 626 година била опфатена во византиската тема Опсикион (Ὀψικιον) во која влегувале и провинциите Витинија, Пафлагонија, областите околу стариот град Троја, како и оние што се простирале се до Белото Море. Во првата половина на VIII век темата Опсикион била поделена на две теми: едната го опфаќала западниот дел и го зачувала својот стар назив Опсикион, другата источниот дел и била наречена Букеларион.²

Во темата Опсикион, чиешто главно средиште бил градот Никеја, уште во втората половина на VII век биле колонизирани голем број Словени од Балканскиот Полуостров. Во тоа особено се ангажирал императорот Јустинијан II (685—695), кога за време на својот поход против македонските Склавинии околу Солун, заробил и иселил голем број Словени во областите на Опсикион. Од тука населените Словени била собрана и наоружена 30.000 војска, која на чело со војсководачот Небул била испратена да се бори главно

1. Ив. Малышевский, Олимп на котором жили Свв. Константин и Мефодий. — Труды Киевской духовной академии, 12, Киев 1886, стр. 551—552.

2. Д. Ангелов, История на Византия, I, София 1963, стр. 239 и бел. 5, 266; сп. и Византијски извори за историју народа Југославије, II, Београд 1959, стр. 77, бел. 285.

3. Вид.: А. С. Будилевич, Несколько мыслей о греко-славянском характере деятельности Свв. Кирилла и Мефодия. — Мефодиевский юбилейный сборник изданный Импер. Варш. Университета. К 6 апреля 1885 г., стр. 8—9; Ив. Малышевский, Олимп..., стр. 583—584; Г. Острогорски, Историја Византије. Београд 1959, стр. 145; Д. Ангелов, История на Византия, I, стр. 248; С. Антолјак, Средновековна Македонија, I, Скопје 1985, стр. 141 и сл.; Б. Панов, Средновековна Македонија, III, Скопје 1985, стр. 15 и сл.

на боиштата во Ерменија³. Колонизираните Словени во темата Опсион успеале да се спротивстават на византиската еленизаторска политика се до средината на X век.⁴

Убавата шумовита планина Олимп, низ која се излевале голем број речни води, уште во епохата на раното христијанство станала средиште на голем број монаси. Особено нараснал бројот на манастирите во Олимп во иконоборскиот период (726—843), кога голем број монаси-бегалци од сите краишта на Византија нашле во нив свое засолниште. Во VIII и IX век голем углед уживале Св. Символскиот, Авгаровскиот, Антидиевскиот, Мидикијскиот, Писадионскиот, Утерелаоскиот, Трихалискиот, Сакундиоскиот, Сиргианскиот, Полихроновиот и други манастири. Кон крајот на XIII и почетокот на XIV век, кога Турците завладеале со поголемиот дел од Мала Азија, ја нарекле планината Олимп, под влијание на големиот број манастири, Кешишдаг (Монашка Планина).⁵

Во науката поради немање сигурни изворни податоци сè уште се води полемика меѓу познавачите на Кирило-Методиевото дела околу спорното прашање: во кој манастир живееле Кирил и Методиј пред заминувањето на мисионерска работа меѓу Хазарите? Одговорите кои се дадени досега во научната литература се сведуваат на двата манастири: Полихрон, каде што Методиј станал игумен по враќањето од Хазарската мисија 861 година⁶ и Св. Символ⁷. Но, доколку Кирил и Методиј не живееле со „светите отци“ (редовници и пустиници)⁸ во мошне богатиот манастир Полихрон, кој располагал со 24 крини злато приход и во кого живееле над 70 монаси⁹, него тие секако често го посетувале поради богатата библиотека, која била збогатена со книжен фонд уште од времето на Теофан Исповедник.¹⁰ Инаку, за големиот број монаси-испосници кои живееле во богатите манастири на Олимп браќата Кирил и Методиј секако имале дознаено уште додека живееле во Солун. Во науката постои мислење дека Методиј уште пред заминувањето во Велика Моравија се зафатил на Олимп да изгради братски манастир, за каков што спомнува и житиеписецот на Кирил, кога го пренесува искажувањето на Методиј пред закопот на неговиот брат во Рим: „Мајка ни нè заколна, кога еден од нас прв ќе појде на Суд, другиот да го пре-

⁴ Византијски извори, II, стр. 77, бел. 286; А. — Тахиаос, Создание и деятельность литературного круга Константина-Кирилла до Моравской миссии. — Сб. Константин—Кирил Философ. Изд. на БАН, София 1971, стр. 291—292.

⁵ В. Сл. Киселков, Славянските просветители Кирил и Методий. София 1946, стр. 97—99.

⁶ Климент Охридски, Събрани съчинения, III. Пространи жития на Кирил и Методий. Подготвили за печат Б. Ангелов и Х. Кодов. Изд. на БАН, София 1973, стр. 187, 198.

⁷ Ив. Малышевский, Олимп..., стр. 577—578.

⁸ F. Rački Viek i djelovanje Sv. Cyrilla i Methoda slavenskih apostolov, II, Zagreb 1859, стр. 89.

⁹ Климент Охридски, Събрани съчинения, III, стр. 187, 198.

¹⁰ Ив. Малышевский, Олимп..., стр. 577—578.

несе брата си во својот манастир и тука да го закопа“.¹¹ До изградувањето на свој манастир браќата Кирил и Методиј живееле во друг манастир, држејќи се до монашкиот ред и прилежно читајќи книги.¹²

По 856 година кога Константин-Кирил успешно ја завршил Сарацинската мисија¹³ и дошол кај својот брат Методиј на Олимп, двајцата браќа повеќе никогаш не дејствувале одвоено при извршувањето на државните мисии што им ги наложил византискиот царски двор.¹⁴ До заминувањето на мисионерска работа кај Хазарите во 860 година, Кирил и Методиј во манастирската тишина на Олимп можеле непречено да работат заедно со своите верни ученици врз дополнувањето и усовршувањето на словенската азбука, создадена на македонска почва во 855 година,¹⁵ како и на пишувањето и преведувањето книги на словенски јазик. Во таа смисла е прифатлив О. Перфолф кога вели, дека „Перевод священных книг на „словенский“ язык начался еще в пределах Византийского царства, на язык тех задунайских славян в Македонии, который Константин хорошо знал. Главный же труд перевода совершился уже в Панонии, в области главной деятельности Константина, его брата Мефодия и их сподвижников и учеников словен панонских, пожалуй, и из словен византийских или даже из моравян и словаков“.¹⁶

Дека словенското писмо било создадено од Константин Философ во 855 година и дека тој го започнал преводот на богослужбените книги на наречието на македонските Словени, се изјаснил доста аргументирано и А. Куник. Притоа Куник конкретизирал, дека „первоначальное назначение славянского письма именно для славян на Брегальнице... , где Кирил в первый раз является проповедником...“¹⁷ Ова гледиште го прифатил и А. Гилфердинг, кога се изјаснил дека словенската азбука Кирил ја создал во 855 година, т.е. дека во рамките на Методиевото „словенско кнежевство“ кое се простирало во североисточниот дел на Македонија, Кирил нашол погодна почва „для первой попытки славянской письменности, славянского богослужения“. Притоа тој заклучил, дека „Македо-

¹¹ Климент Охридски, Събрани съчинения, III, стр. 109, 141. Сп.: Ив. Мальшевский, Олимп..., стр. 576—577; Е. Георгиев, Кирил и Методий. Истината за създателите на българската и славянска писменост. София 1969, стр. 76.

¹² Мальшевский, Олимп..., стр. 576—577.

¹³ Вид.: Б. Панов, Мисијата на Константин Философ меѓу Сарацините (Арабите). — Историја, XX/2, Скопје 1984, стр. 245 и сл., како и посочената таму литература. Сп. и С. Б. Бернштейн, Константин—Философ и Мефодий, Москва 1984, стр. 49 и сл.

¹⁴ Ф. Успенский, Первые славянския монархии на северозападе. С. — Петербург 1872, стр. 52.

¹⁵ Вид.: Б. Панов, Средновековна Македонија, III, стр. 148 и сл.

¹⁶ О. О. Перфольф, Славянский язык и его судьбы у народов славянских. — Мефодиевский юбилейный сборник изд. Импер. Варш. Университ. К 6 апреля, 1885, стр. 5.

¹⁷ А. Куник, О материалах для истории Болгарской церкви. — Записки Императорской Академии Наук, т. V, кн. 2, С. — Петербург 1864, стр. 254, бел., 255.

ния была родиною славянских писмен и славянского перевода священных книг...¹⁸ Подоцна, до слично гледиште дошол и Н. Туницки, кога се изјаснил дека „славянская грамота, изобретенная св. Кириллом, начала распространяться еще до моравской миссии и одновременно с ней и в среде византийских славян. Но только она вначале не получила здесь признания и не пользовалась покровительством со стороны греческого духовенства. С этой точки зрения приобращают себе объяснение и перевод книг на язык македонских славян и причина, по которой у Ростислава, моравского князя, явилась мысль обратиться за славянской грамоте в Византию“. Поагајќи имено од овој факт, Туницки заклучил, „что и сообщение о деятельности Кирилла в Брегалнице соответствует факту действительного раннего распространения здесь славянской грамоты“.¹⁹

Ваквите и слични искажувања²⁰, градени главно врз расположивите пишани извори, иако и до ден денешен се оспорувани од голем број приврзеници на тезите: дека словенската азбука Кирил ја создал во 855 година кога престојувал на планината Олимп, односно дека неа ја создал во 863 година за потребите на моравските Словени,²¹ сè повеќе се потврдуваат и од археолошките ископувања по текот на р. Брегалница.²²

Заминувањето на браќата Кирил и Методиј на мисионерска работа во 860 година кај Хазарите, а во 863 година и кај моравските Словени, треба да се гледа како продолжение на поранешната словенска мисија во рамките на Византиската империја.²³

По успешното завршување на Хазарската мисија во 861 година, Методиј се вратил на планината Олимп и дејствувал како игумен на манастирот Полихрон. Во врска со тоа неговиот житијеписец известува: „Царот и патријархот, откако го видоа неговиот добар подвиг во божјето дело, го убедуваа да го посветат за архиепископ на почесно место, каде што има потреба од таков маж. Но тој иако не сакаше, го принудија, и го поставија за игумен на манастирот Полихрон, којшто имаше приходи до дваесет и четири крини злато и во кој живееја повеќе од седумдесет души монаси“.²⁴

18. А. Гильфердинг, Собрание сочинений, т. II, С. — Петербург 1868, стр. 301—302.

19. Н. Л. Туницкий, Св. Климент, епископ словенский. Сергиев Посад 1913, стр. 230 и сл.

20. Види: Б. Панов, Средновековна Македонија, III, стр. 152 и сл.

21. Вид.: С. Б. Берштейн, Константин—Философ и Мефодий, стр. 52 и сл.; сп. и Б. Ангелов, Някои проблеми на Кирилметодиевото дело. — Исторически преглед. г. XIX, София 1963, стр. 35 и сл.; Сказания о начале славянской письменности. Вступительная статья, перевод и комментарии Б. Н. Флори. Изд. „Наука“, Москва 1981, стр. 188, бел. 2.

22. Вид.: Б. Алексова, Баргала—Брегалница во светлината на новите археолошки истражувања. — Гласник на Институтот за национална историја, XI/3, Скопје 1967, стр. 12 и сл.

23. П. Знаменский, Речь на 6 апреля 1885 г. день тысячелетней памяти святого Мефодия славянского. — Правословный собеседник, изд. Казанской духовной академии. Апрель, Казан 1885, стр. 369.

Методиј иако од патријархот Фотија бил поставен за игумен на манастирот Полихрон, не добил свештенички чин туку дејствувал како обичен монах.²⁵ Како игумен Методиј сигурно бил опкружен со своите верни ученици Климент, Наум и други кои ги привлекол од неговото „словенско кнежевство“. Сите тие продолжиле да се занимаваат со книгите, преведувајќи од грчки на словенски јазик.²⁶ За тоа време, пак, Константин Филозоф боравел во Цариград, каде откако му поднел извештај за извршената Хазарска мисија на императорот Михаил III, ја продолжил предавачката дејност во храмот на „Светите апостоли“ во кој се наоѓала Вишата патријаршијска школа.²⁷ Според вестите од Панонските житија на Кирил и Методиј, Константин сè уште се наоѓал во Цариград, а брат му Методиј во манастирот Полихрон, кога во 862 година пристигнало во Цариград моравското пратеништво кое го донело писмото од кнезот Ростислав, со кое тој молел императорот Михаил III да му испрати учител и епископ за во неговата земја да ја објаснуваат „вистинската христијанска вера“ на разбирлив словенски јазик.²⁸ Веќе следната година на мисионерска работа во Велика Моравија Михаил III ги испраил браќата Кирил и Методиј заедно со нивните верни ученици, откако тие по интензивна работа ја дополниле и прилагодиле создадената во 855 година словенска азбука за потребите на моравските Словени и откако превеле и голем број книги на словенски јазик.²⁹ На тој начин, престојот на Солунските браќа на планината Олимп им овозможил заедно со своите ученици-помошници подготвени да ја започнат новата словенска мисија во Велика Моравија.

BRANKO PANOV

ABOUT THE STAY OF CYRIL AND METHODIUS ON MOUNT OLYMPUS IN ASIA MINOR

Summary

Towards the end of 855 ceased the missionary activity of Cyril and Methodius brothers in Macedonia. Methodius, who stood at the head of „the Slavic Princedom“, whose dwelling place was in the Stru-

24. Климент Охридски, Събрани съчинения, III, стр. 187, 198.

25. Н. Туницкий, Св. Климент..., стр. 113 и сл.; сп. и Б. Панов, Средновековна Македонија, III, стр. 194 и сл.

26. Климент Охридски, Събрани съчинения, III, стр. 188, 199, 206, гл. V, бел. 2; сп. и К. Мачев, Кирил и Методий. София 1969, стр. 152 и 153.

27. Исто, 103—104, 135, гл. XIII, бел. 2.

28. Исто, 104, 136.

29. Н. Грацианский, Деятельность Константина и Мефодия в Великоморавском княжестве. — Вопросы истории, 1, 1945, стр. 86 и сл.; Б. Панов, Средновековна Македонија, III, стр. 202 и сл.

mitsa and Bregalnitsa regions, renounced his secular life and went to live among the monks on Mount Olympus in Asia Minor, while his younger brother Constantine—Cyril, who acted as a Byzantian missionary among the Slavs along the river Bregalnitsa, after his short stay at Constantinople, was sent by Byzantium to accomplish an important mission among the Saracenes in Baghdad. After the mission has been accomplished in 856, he also joined his brother Methodius in the monastery on Olympus. Before their sending on a new mission among the Khazars in 860 to 861, and afterwards among the Moravian Slavs in 863, they had continued to converse with books there, and they continued to improve and to complete the Slavic alphabet created on Macedonian soil in 855, as well as to translate books from Greek into Slavic language, being assisted by their disciples Clement, Naum, and others. Therefore, it was not by chance that Byzantium chose to send them to an important diplomatic mission in Great Moravia in 863.